ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫ਼ਤਹ ।।

# ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ

## (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਮਹਾਤਮ)


ਲੇਖਕ

**ਸਵਾਮੀ ਨਿਤਿਆ ਨੰਦ**



ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ

**ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਮੇਟੀ**

**(ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ)**

ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।

ਭੇਟਾ ਰਹਿਤ

# ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਸ਼ਰਧਾ
ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੋ
ਸਕਦੀ....ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਮੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਲੱਗੀ
ਨਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆਂ ਚੁਬੱਚਾ ਆਪਣੇ
ਅੰਦਰ ਸ਼ੁੱਧ, ਸਾਫ ਤੇ ਸੁਥਰਾ ਪਾਣੀ
ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹ
ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ
ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੁਤੇ ਹੀ
ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ,
ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ
ਹਨ...

## ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਬਾਰੇ

'ਗੁਰੂ-ਗਿਆਨ' ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਦੁਰਲੱਭ ਹੋਣ 'ਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਕੁਛ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਛਾਪੀ ਗਈ ਸੀ। ਜੂਨ ੧੯੮੪ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਐਡੀਸ਼ਨ ਆਰਮੀ ਐਕਸ਼ਨ ਕਾਰਨ ਅਗਨ-ਭੇਟ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰਕੇ, ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛਾਪਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਅਧਿਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਦੇ ਖੋਜੀ ਸੁਆਮੀ ਨਿਤਿਆਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਅਤੇ ਤਜਰਬੇ ਦੇ ਤੱਤ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ-ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਫਰਵਰੀ, ੧੯੮੫

ਭਾਨ ਸਿੰਘ

# ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮਾਰਗ, ਗੁਰੂ ਮੱਤ ਹੀ ਹੈ!

## ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ

### (ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸੁਆਮੀ ਨਿਤਿਆ ਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਭਵ)

**ਅਪਨੀ ਬਾਤ–**

*ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਬੰਗਾਲ ਕਾ ਹੈ, ਏਕ ਯੋਗੀ ਜੀ ਹਮਾਰੇ ਨਗਰ ਮੇਂ ਕਭੀ-ਕਭੀ ਆਇਆ ਕਰਤੇ ਥੇ, ਉਨ ਕਾ ਨਾਮ ਥਾ ਸ੍ਰੀ ਸਵਾਮੀ 'ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੰਦ' ਜੀ। ਇਨ ਕਾ ਜੀਵਨ ਰਹਸਯਮਈ ਜੀਵਨ ਥਾ, ਵਾਕ ਸਤਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਥੀ, ਜੋ ਮੂੰਹ ਸੇ ਨਿਕਲਤਾ ਤਤਕਾਲ ਹੋ ਜਾਤਾ ਥਾ।*

*ਮੇਰੀ ਆਯੂ ਆਜ ੧੩੫ ਸਾਲ ਸੇ ਊਪਰ ਹੈ, ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਮੇਂ ਇਨ ਜੈਸੇ ਯੋਗੀ ਬਹੁਤ ਕਮ ਦੇਖਨੇ ਮੇਂ ਆਤੇ ਹੈਂ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੀ ਇਨ 'ਪਰ ਅਤਿ ਸ਼ਰਧਾ ਥੀ, ਏਕ ਦਿਨ ਯੇਹ ਹਮਾਰੇ ਘਰ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਰ ਆ ਖੜੇ ਹੂਏ, ਔਰ ਊਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੇ ਕਹਾ 'ਮੇਰੀ ਇਮਾਨਤ ਲਾਓ'। ਇਸ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਆਪ ਕਭੀ ਨਗਰ ਮੇਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ਥੇ। ਉਨ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਚਕ੍ਰਿਤ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਯੋਗੀ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਕੁੱਛ ਕਹਾ ਉਸ ਨੇ ਔਰ ਭੀ ਵਿਸਮਤ ਕਰ ਦੀਆ, ਸਮਝਨੇ ਕੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੇ ਪਰ ਭੀ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕੇ, ਕਿ ਯੋਗੀ ਜੀ ਕਿਆ ਮਾਂਗਤੇ ਹੈਂ, ਯੋਗੀ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਕਭੀ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਥੀ, ਇਮਾਨਤ ਕੌਨ ਸੀ ਮਾਂਗਤੇ ਹੈਂ? ਉਨਹੋਂ ਨੇ ਦੋ ਬਾਰ ਫਿਰ ਯਹੀ ਕਹਾ 'ਮੇਰੀ ਇਮਾਨਤ ਲਾਓ!' ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਚਰਨ ਪਕੜ ਲੀਏ, ਔਰ ਕਹਾ 'ਆਪ ਕੌਨ ਸੀ ਇਮਾਨਤ ਮਾਂਗਤੇ ਹੈਂ?' ਯੋਗੀ ਜੀ ਘਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆ ਗਏ, ਆਤੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੰਧੇ 'ਪਰ ਹਾਥ ਰੱਖ ਕਰ ਕਹਾ, ਕਿ ਯੇ ਲੜਕਾ ਮੇਰੀ ਇਮਾਨਤ ਹੈ, ਤੁਮਾਰੇ ਘਰ ਰਹਿਨੇ ਕਾ ਨਹੀਂ, ਮੁਝੇ ਦੇ ਦੋ। ਹਮ ਚਾਰ ਸਹੋਦਰ ਭਾਈ ਥੇ, ਲੇਕਿਨ ਲੜਕਾ ਦੇਨਾ ਕੋਈ ਸਹਿਜ ਬਾਤ ਨਾ ਥੀ, ਔਰ ਯੋਗੀ ਜੀ ਕੀ ਬਾਤ ਕਾ ਉਲਟਾਨਾ ਭੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਥਾ, ਘਰ ਕੇ ਲੋਗ ਏਕ ਦੂਸਰੇ ਕੀ ਤਰਫ ਦੇਖਨੇ ਲਗੇ, ਸਭ ਕੇ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਥੇ। ਯੋਗੀ ਜੀ ਯੇਹ ਕਹਿ ਕਰ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇਮਾਨਤ ਜਲਦੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾ ਦੋ, ਅਪਨੀ ਕੁਟਯਾ ਕੀ ਤਰਫ ਚਲੇ ਗਏ। ਸੰਧਯਾ ਕੋ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਔਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਯੋਗੀ ਜੀ ਕੇ ਪਾਸ ਗਏ, ਵਹਾਂ ਕਿਆ ਬਾਤ-ਚੀਤ ਹੂਈ, ਮੁਝੇ ਨਹੀਂ ਬਤਾਈ ਗਈ, ਹਾਂ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਤਹਕਾਲ ਮੁਝੇ ਯੋਗੀ ਜੀ ਕੀ ਕੁਟੀਆ ਮੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦੀਆ ਗਇਆ। ਛੀ ਮਾਸ ਵਹਾਂ ਰਹਿਨੇ ਕੇ ਪਸਚਾਤ ਯੋਗੀ ਜੀ ਮੁਝੇ ਸਾਥ ਲੇ ਕਰ ਵਹਾਂ ਸੇ ਚਲੇ ਆਏ।*

*ਯੋਗੀ ਜੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੇ ਧੁਰੰਤਰ ਵਿਦਵਾਨ ਥੇ, ਔਰ ਅਪਨੇ ਸ਼ੁਭ ਨਾਮ ਕੋ ਸਾਰਥਕ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਯੋਗੀ ਥੇ, ਸਮਝਾਨੇ ਕੀ ਸਾਰੀ ਬਾਤੇਂ ਉਨਹੋਂ ਨੇ ਮੁਝੇ*

ਸਮਝਾਈ, ਔਰ ਸਿਖਾਨੇ ਕੀ ਸਾਰੀ ਬਾਤੇਂ ਸਿਖਾਈ, ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਔਰ ਕੋਈ ਸਿੱਧ ਯੋਗੀ ਦੇਖਾ ਵਹਾਂ ਠਹਿਰ ਕਰ ਮੁਝੇ ਉਨ ਸੇ ਲਾਭ ਉਠਾਨੇ ਕਾ ਅਵਸਰ ਦੀਆ। ਮਦਰਾਸ, ਬਿਹਾਰ, ਉੜੀਸਾ, ਬੰਬਈ, ਕਾਨ੍ਹਪੁਰ, ਆਗਰਾ ਅਰ ਪ੍ਰਯਾਗਰਾਜ ਵਿਚਰਤੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਕਰਤੇ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਆਏ। ਯਹਾਂ ਏਕ ਉਦਾਸੀ ਮਹਾਂ ਭਉ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੂਏ। ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਮੇਂ ਦਿਨ ਬੀਤਨੇ ਲਗੇ। ਉਦਾਸੀ ਜੀ ਕਾ ਨਾਮ 'ਸਵਾਮੀ ਸਤਯਾ ਨੰਦ' ਜੀ ਥਾ, ਇਨਹੋਂ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਕੀ ਰੀਤੀ ਔਰ ਨੀਤੀ ਕੁਝ ਐਸੇ ਢੰਗ ਸੇ ਸੁਨਾਈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਸਵਾਮੀ 'ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਜੀ' ਮੁਗਧ ਹੋ ਗਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰੂ-ਦਰਬਾਰ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ, ਉਨ ਕੀ ਆਤਮਾ 'ਪਰ ਕੁਛ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੜੇ ਕਿ ਵੋਹ 'ਗੁਰੂ-ਘਰ' ਕੇ ਹੀ ਹੋ ਗਏ। ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਮੇਂ ਵਿਤੀਤ ਕੀਆ, ਫਿਰ ਹਰੀ ਦੁਆਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਵਹਾਂ ਏਕ ਦਿਨ ਅੱਛੇ ਭਲੇ ਬੈਠੇ ਥੇ, ਉਨ ਕੀ ਆਖੇਂ ਡੁਬ-ਡੁਬਾਤੀ ਦੇਖ ਕਰ ਮੈਨੇ ਕਾਰਨ ਪੂਛਾ, ਉਨਹੋਂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦੀਆ ਕਿ ਆਯੂ ਭਰ ਰੇਤ ਛਾਨਾ ਕੀ, ਤੱਤਵ ਵਸਤੂ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਮੇਂ ਥੀ, ਅਬ ਏਕ ਜਨਮ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਮੇਂ ਲੇਨਾ ਪੜੇਗਾ ਤਬ ਕਲਯਾਨ ਹੋਗੀ, ਯਹ ਕਹਿਤੇ ਉਨੋਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਛੋੜ ਦੀਆ।

***ਮੈਂ ਭੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਕੇ ਘਰ ਕੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਮੰਤਰ ਕਾ ਜਾਪ ਕਰਤਾ ਹੂੰ, ਯੋਗ ਸਾਧਨ ਯੋਗਾਚਾਰਯੋਂ ਕੇ ਪਾਸ ਬੈਠ ਕਰ ਕੀਏ, ਔਰ ਸਾਲਹਾ-ਸਾਲ ਕੀਏ, ਜੋ ਆਨੰਦ ਔਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਮੁਝੇ ਅਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਵਹਿ ਪਹਿਲੇ ਕਭੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ।***

***ਗੁਰੂ ਕਾ ਮਾਰਗ ਪੂਰਨ ਹੈ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਕਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਤੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਔਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੀ ਸਿਖਯਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹੈ।***

***ਗੁਰੁਬਾਨੀ ਸੇ ਬੜ੍ਹ ਕਰ ਕਲਯਾਨਕਾਰੀ ਕੋਈ ਔਰ ਬਾਨੀ ਨਹੀਂ।***

ਯੋਗੀ ਜੀ ਨੇ ਆਂਖੇ ਬੰਦ ਕਰਨੇ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਜੋ ਸੰਦੇਸ਼ ਮੁਝੇ ਦੀਆ, ਦੂਸਰੋਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਨਾ ਮੇਰਾ ਕਰਤੱਵਜ ਹੈ। ਜੋ ਸਿੱਧੀ ਔਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਨਾਮ ਜਪ ਸੇ ਸਹਿਜ ਸੈ ਹੋ ਜਾਤੀ ਹੈ ਔਰ ਕਠਨ ਸਾਧਨ ਕਰਨੇ ਸੇ ਭੀ ਦੁਸ਼ਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਤੀ ਹੈ, ਯੇਹ ਸੱਤਯ ਹੈ, ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਕੀਆ ਹੂਆ ਸੱਤਯ ਹੈ ਔਰ ਨਿਰ-ਵਿਵਾਦ ਸੱਤਯ ਹੈ।

ਮੇਰੀ ਅਵੱਸਥਾ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਨੇ-ਲਿਖਾਨੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕੁਝ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਜਨੋਂ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸੇ ਅਪਨੇ ਜੀਵਨ ਮੇਂ ਦੇਖੀ-ਭਾਲੀ ਬਾਤੇਂ ਭੇਂਟ ਹੈਂ। ਯਦੀ ਕਿਸੀ ਏਕ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਭੀ ਇਸ ਸੇ ਲਾਭ ਉਠਾਨੇ ਕਾ ਯਤਨ ਕੀਆ, ਤੋ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਰਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਨਿਤਯਾਨੰਦ 'ਨੀਲ ਗੜ੍ਹੀ'
ਰਿਖੀਕੇਸ਼

# ਗੁਰੂ ਗਜਾਨ

ਸਰੀਰ ਮੁੜ ਕੇ ਕਮਾਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਟੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਸੱਜਾ ਪੈਰ ਖੱਬੇ ਤੇ ਖੱਬਾ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਪੈਂਦਾ ਖਿੜਕਦਾ ਹੈ, ਸਿਰ ਕੰਬਦਾ ਹੈ, ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜੋਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਦੰਦ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਨ, ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਫੜ ਲੈਣ ਦੀ ਸੱਤਯਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਲੱਤਾਂ ਆਪਣੇ ਧੜ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਧਨ ਪਾਸ ਨਹੀਂ, ਧੀਆਂ ਪੁੱਤ ਇਕ-ਇਕ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਲੋਕ ਜਾ ਵਸੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਆ-ਹੀਨ ਤੇ ਨਿਰਸਹਾਏ ਹੋਇਆਂ ਵੀ, ਮਨੁੱਖ ਮਨ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਰਹਿਣਾ ਲੋੜਦਾ ਹੈ, ਰਹਿਣ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹਿਣ ਨੂੰ 'ਸਤਯ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਆਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਸੱਜਿਓਂ-ਖੱਬਿਓਂ, ਹੇਠੋਂ-ਉਪਰੋਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਚਾਕੂ ਨਾਲ ਕੱਟ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤੱਕਦਾ ਹੈ-ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇ ਉਹਦਾ ਇਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਏ, ਇਸ ਨੂੰ 'ਚਿਤ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਪੜ੍ਹੇ-ਅਨਪੜ੍ਹ, ਸਭਯ-ਅਸਭਯ ਤੇ ਚਿੱਟੇ-ਕਾਲੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੇਖ ਤੇ ਪੁੱਛੋ ਉਹਦੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਹੰਬਲੇ ਤੇ ਹੀਲੇ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹਨ। ਸੁਖ ਕੀ ਵਸਤੂ ਹੈ? ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਮੱਤ-ਭੇਦ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਸੁਖ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੁੱਖ ਕਲੇਸ਼ ਤੇ ਪੀੜਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਸਦੀਵੀ ਸੁਖ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਏਗਾ। 'ਸੁਖ' ਨੂੰ 'ਅਨੰਦ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹਰ ਕੋਈ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਮੈਂ ਜੋ ਜੀ ਚਾਹੇ ਕਰਾਂ ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਜੀ ਚਾਹੇ ਕਰਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਹੋੜੇ ਨਹੀਂ, ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੀ ਮੰਗ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਨਮ ਚਾਹ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਕਤ ਸਰੂਪ ਕਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਸਤ ਚਿੱਤ 'ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ' ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 'ਨਰ' ਹੋ ਕੇ 'ਨਾਰਾਇਣ' ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ 'ਲਖਯ' ਕਹੋ, ਜਾਂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਹੋ ਤਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੱਤ-ਮਤਾਂਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਹਨ।

ਇਹ ਸਰੀਰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਹੈ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸੱਚੇ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਰਚਨ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤ ਚਿਤ੍ਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਸਾਰਾ 'ਬ੍ਰਹਮੰਡ' ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹਦਾ ਢਾਂਚਾ ਅਨੂਪਮ ਤੇ ਇਹਦੀ ਕਾਰਜ ਕਾਰਨੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਦਭੁੱਤ ਹੈ।

ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸੁੰਦਰ ਦੇਹੀ ਗੁਫ਼ਾ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਅਨੂਪਮ ਰਚਨ ਹਿਮਾਲਯ ਵਿੱਚ ਗਾਲਣ ਲਈ ਰਚੀਂ ਗਈ? ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰਹੱਸਯਮਈ ਸਰੀਰ ਪੰਚ-ਅਗਨੀ ਤਪ ਕੇ ਭਸਮ ਕਰ ਦੇਣ ਲਈ ਉਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਅਤੇ ਕੌਣ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਿਸਮ ਦੇ ਬਲ ਨੂੰ 'ਚੰਦਰਾਇਣ' ਆਦਿਕ ਵਰਤਾਂ ਨਾਲ ਖੀਨ ਕਰਨਾ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ?

ਜੋ ਚੀਜ਼ ਜਿਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਲਈ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਨਿਯਮ ਪੂਰਬਕ ਉਹ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਹੀ ਬਣਾਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਆਸ਼ਾ ਦਾ ਪੂਰਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਹਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰ, ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਾ ਲੈਣਾ, ਜਿਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਸੁਚੱਜਤਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹਦਾ ਅਯੋਗ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨਾ ਅਧਰਮ ਹੈ।

ਸਾਰੀਆਂ ਜੂਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਤਮ ਜੂਨੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਮਲ ਰਚਨਾ ਇਹਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਮਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਮ ਤੇ ਨਿਰਾਲੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ-ਜਾਤੀ ਉਹਦੀ ਬੁੱਧੀ ਤੇ ਬਲ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰਕ ਤੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੇ; ਪਰ, ਉਹਦੇ ਵਿੱਚ ਇੰਨੀ ਖੱਚਤ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਏ। ਆਪਣੇ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣੇ। ਹਰ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਹਰਿ ਨੂੰ ਜਾਣੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਮਤਾ ਦਾ ਵਰਤਾਓ ਕਰੇ, ਦਸਾਂ ਨਵਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰੇ, ਆਪ ਖਾਏ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਖੁਆਏ, ਇਕ ਦੀ ਤਕਲੀਫ ਦੇਖ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ-ਪੀੜਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗੰਗਾ ਵਗੇ, ਜਿਧਰ-ਕਿਧਰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਕਾਂਗਾਂ ਆ ਜਾਣ।

ਇਕ ਧਨਾਢ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ-ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਉਸ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚ ਦਬਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਵਰਤਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਰਕਮ ਤੋਂ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾਉਂਦਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹਦੀ ਭਿਣਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦੇਂਦਾ, ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ ਉਸ ਰੁਪਏ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਰਬਾਹ ਲਈ ਸੰਜਮ

ਨਾਲ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਭੁੱਖਾ, ਤਿਹਾਇਆ, ਨੰਗਾ, ਲੋੜਵੰਦ ਅਤੇ ਰੋਗੀ ਆਦਿਕ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁਪਏ ਦਾ ਦਰੁਸਤ ਉਪਯੋਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਿਹੜਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਧਨਾਢ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਕਿਸੇ 'ਤੇ ਹੋਵੇਗੀ? ਪਹਿਲੇ 'ਤੇ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨੇ ਰੁਪਿਆ ਮਿੱਟੀ ਹੇਠ ਦਬਾ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਾਂ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਆਪ ਵਰਤਿਆ ਤੇ ਦੁਖੀਆਂ, ਅਨਾਥਾਂ ਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ?

ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਰ ਵਿਵਾਦ ਮੰਨਣੀ ਪਏਗੀ ਕਿ ਰੁਪਏ ਦੀ ਠੀਕ ਵਰਤੋਂ ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪ ਸੰਜਮ ਨਾਲ ਵਰਤਦਾ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ 'ਤੇ ਖਰਚਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਹੜਾ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੰਦਰਾ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਕੁਛ ਸਵਾਰ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਅਨਾਥ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ, ਉਹਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਆਦਮੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾਏਗੀ ਜੋ ਧਨ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਦਬਾ ਮਿੱਟੀ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਨਿਰਬਾਹ ਆਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਲੋੜਵੰਦ ਤੇ ਦੁਖੀ ਆਦਮੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਂਦਾ, ਸਫਲ ਜਨਮ ਉਸੇ ਦਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮਨ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਸਥੂਲ ਹੈ, ਮਨ ਸੂਖਮ ਤੇ ਚੰਚਲ ਆਤਮਾ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਸੂਖਮ ਹੈ।

ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਤਮਾ ਮੁੱਖ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਦੀ ਸਤਜ ਨਾਲ ਮਨ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਚੰਚਲ ਹੈ, ਉਹਦੇ ਵਿਹਾਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰਨੇ ਅਸੰਭਵ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਜੇ ਮਨ ਆਕੀ ਹੋ ਬੈਠੇ ਆਤਮਾ ਵਲੋਂ ਤੇ ਤੁਰ ਪਏ ਵਾਸ਼ਨਾ ਦੇ ਪਿਛੇ ਤਦ ਇਹ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿਚ ਪਾ ਦਏਗਾ। ਉਚਿਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ, ਮਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣ ਆਤਮਾ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਬਣਨ। ਆਤਮਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਧਰਮ ਦਾ ਅਭਿਪਰਾਏ ਹੈ, ਇਹ ਹੀ ਕਲਯਾਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਇਹ ਹੀ ਅਸਲੀ ਯੋਗ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗਯਾਨ ਹੈ।

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਬੰਧ ਤੇ ਮੋਖਯ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਚਿੱਤ ਦੇ ਚਲਾਏ ਮਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਤੇ ਚਿੱਤ ਦੇ ਅਚਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਮੋਖ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਸਾਧਨ ਦੇ ਜਿੰਨੇ ਉਪਾਓ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਾਧਨ ਚਿਤ ਦੀ ਸਥਿਰਤਾ ਹੈ, ਜੇ ਇਸ ਮੁਖ ਕ੍ਰਿਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤਦ ਸਾਰੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਨਿਸਫਲ ਹਨ।

ਮਨ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੇ ਨਿਰੋਧ ਕਰਨ ਪੁਰ ਯੋਗ ਦੀ ਨੀਂਵ ਹੈ, ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਰੋਕ ਲੈਣਾ ਕੋਈ ਸਹਿਜ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਮਨ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚਿਰੰਕਾਲ ਤਕ ਯੋਗੀ ਯਤਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਗਿਰ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ, ਵਿਸ਼ਵਾ ਮਿੱਤਰ ਜਿਹੇ ਤਪੱਸਵੀ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਤਪੋ-ਬਲ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਣ ਲੱਗੇ ਸਨ, ਜੇ ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਮਨ ਦੇ ਵੇਗ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕੇ ਤਦ ਸਰਵ ਸਾਧਾਰਨ ਤੋਂ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਣਾ ਕਿ ਚਿੱਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦਾ ਨਿਰੋਧ ਕਰ ਸਕਣਗੇ, ਇਕ ਮਖੌਲ ਹੈ-

ਸਨਕਾਦਿਕ ਨਾਰਦ ਮੁਨਿ ਸੇਖਾ॥
ਤਿਨ ਭੀ ਤਨ ਮਹਿ ਮਨੁ ਨਹੀ ਪੇਖਾ॥ (ਪੰਨਾ-੩੩੦)

ਨਦੀ ਕੰਢਿਆਂ ਤੱਕ ਭਰ ਕੇ ਵਗ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੇ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ। ਜੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾ ਲਏਗੀ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਅਸੰਭਵ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਨਦੀ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਵੇਗ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਕਠਿਨ ਹੈ, ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਹਟਾਓ, ਬੇ-ਮਲੂਮਾ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤਿਲ੍ਹਕ ਜਾਏਗਾ। ਉਸ ਪਾਸਿਓਂ ਹਟਾਓ, ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਰਾਹ ਕੱਢ ਲਏਗਾ। ਮਨ ਦੀ ਚੰਚਲਤਾ ਤੇ ਵੇਗ ਹੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਿਸ਼ੀਆਂ, ਮੁਨੀਆਂ, ਯੋਗੀਆਂ ਤੇ ਸਾਧਕਾਂ ਦੇ ਅਪਮਾਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵੇਗ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਨਿਰਬਲ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਸੁਭਾਵ ਤੋਂ ਟਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਏਥੇ ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ। ਮਨ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਟਲਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਸਬਲ ਆਦਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ 'ਗੁਰੂ-ਗਯਾਨ' ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਿੱਤ ਦੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਨਿਰੋਧ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲੱਗੋ, ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਵੋ। ਮਨ ਆਪਣੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੁਰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਸਰ ਜਾਏਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਨਦੀ ਆਪਣੇ ਤੇਜ਼ ਧਾਰਾ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਮੁਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੱਲ ਮੋੜ ਦੇਵੋ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਜਨਮ-ਮਰਨ ਦੇ ਗੇੜ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟੇਗਾ ਤੇ ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਚਿੰਤਨ ਵਿੱਚ ਲੱਗ ਗਿਆ ਬਸ ਫਿਰ ਸਿੱਧੀਆਂ, ਨਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਰਿੱਧੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗੀਆਂ ਫਿਰਨਗੀਆਂ 'ਗੁਰੂ-ਗਯਾਨ' ਵਿੱਚ ਚਿੱਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਨਿਰੋਧ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਦਮ ਹੈ, ਉਸੇ ਦਾ ਚਿੱਤ ਵਿੱਚ ਚਿੰਤਨਗ ਬਣ ਜਾਏਗਾ, ਜਿੰਨੀ ਪ੍ਰਬਲ ਚਾਹ ਹੋਵੇਗੀ ਉਨੀ ਹੀ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਨਾਲ ਚਿੰਤਨ

ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸੇ ਦੇ ਖਿਆਲ, ਉਸੇ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਉਸੇ ਦੀ ਸੰਪਤੀ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਦੇ ਜੋੜਾਂ-ਤੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਮਨ ਲੱਗਾ ਰਹੇਗਾ, ਐਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉੱਠਦੇ-ਬੈਠਦੇ, ਤੁਰਦੇ-ਫਿਰਦੇ ਉਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਤੀਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਸੁਪਨੇ ਵੀ ਉਸੇ ਦੇ ਹੀ ਆਉਣਗੇ।

ਅਵਯਵਰਤ ਚਿੰਤਨ ਹੀ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਭਗਤੀ ਦਾ ਬੀਜ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਨੁਰਾਗ ਬਿਨਾਂ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ, ਭਗਤੀ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਬਿਨਾਂ ਆਤਮਾਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਥੋਂ?

ਕਿਸੇ ਸੰਸਾਰ ਹੇਤੂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਨਾਲ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਸਰਬੋਤਮ ਭਗਤੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਪਸ਼ੂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹਰਾ ਪੱਠਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮਨ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਗੁਣ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਪਾਸੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਖਿੱਚ ਵੱਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਇਹ ਖਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਤੇ ਸੁਭਾਵਕ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੋਣ ਦੇ ਅਟੱਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪਰਮਾਰਥ ਦੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸਿੱਧੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਜਦ ਮਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ, ਸਰਬ ਐਸ਼ਵਰਯਵਾਨ, ਸਰਬ ਵਿਆਪਕ ਅਤੇ ਸਰਵੋਤਮ ਆਦਿਕ ਸਰਬ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਜਾਣ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ 'ਤੇ ਮੁਗਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿੱਚ ਹੀਨ ਤੇ ਦੀਨ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਸੁਤੇ ਹੀ ਉਹਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਬੰਧੀ ਅਨੁਰਾਗ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਨੁਰਾਗ ਸ਼ਬਦ ਬਣਿਆ ਹੈ, 'ਅਨੁ+ਰਾਗ' ਤੋਂ, ਅਨੁ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ 'ਪਿਛੋਂ' ਤੇ 'ਰਾਗ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ 'ਪ੍ਰੇਮ' ਨੂੰ ਅਨੁਰਾਗ ਦੇ ਅਰਥ ਬਣੇ 'ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰੇਮ'।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਪ੍ਰੇਮ-ਮਈ' ਹੈ ਅਤੇ 'ਰਸ ਮਈ' ਹੈ, ਉਹ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹਦੀ ਕਿਰਨ ਹੀ ਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸਨੇਹ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੀ 'ਆਤਮ-ਧਰਮ' ਤੇ 'ਮਨੋ-ਧਰਮ' ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਵ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਜੀਵ ਉਹਦੇ ਐਸ਼ਵਰਯ, ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਮ, ਯਸ਼, ਸ੍ਰੀ ਤੇ ਗਯਾਨ ਆਦਿਕ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵ ਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ 'ਅਨੁਰਾਗ' 'ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰੇਮ'

ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਰਾਗ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਜਪ ਕਰਦਾ ਰਹੇ, ਸਦਾ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵੇਗ ਵਾਂਗ 'ਨਾਮ-ਜਪ' ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲੇ, ਆਪਣੇ-ਆਪ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਇਕਾਗਰ (ਇਕ+ਆਗਰ) ਇਕ=ਵਾਹਿਗੁਰੂ। ਆਗਰ=ਅੱਗੇ, ਇਕ ਦੇ ਅੱਗੇ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋਣ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ 'ਇਕਾਗਰ ਹੋਣਾ' ਹੈ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਜਨਮ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਜਦ ਜੀਵਧਾਰੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ, ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਜੋ ਕੁਛ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖਦਾ ਜਾਂ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਤੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬੇ-ਮਲੂਮੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਸੱਚੇ ਵਿੱਚ ਢਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਗਿਆਨ ਭੰਡਾਰ ਬਹੁਤਾ ਕੁਛ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਛ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰਕ, ਵਿਵਹਾਰਕ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ, ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਦੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਗਨ ਲੱਗੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਸੰਗਤ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪ੍ਰਮਾਰਥ-ਸਿੱਧੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ 'ਸੰਗਤ' ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਦੈਵੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਥਾਂ-ਥਾਂ 'ਤੇ ਇਹ ਹੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ-

ਬਿਨੁ ਸਤਸੰਗ ਸੁਖੁ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ.....॥

(ਸਾਰਗ ਮ: ੪, ਪੰਨਾ-੧੨੦੦)

ਜਿਸ ਸਤਿਸੰਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਕੱਟਦੇ, ਉਸ ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਸਰੂਪ ਕੀ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਸਿਰਤਾਜ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ-

ਸਤਸੰਗਤਿ ਕੈਸੀ ਜਾਣੀਐ॥
ਜਿਥੈ ਏਕੋ ਨਾਮੁ ਵਖਾਣੀਐ॥ (ਪੰਨਾ-੭੨)

ਜਿਥੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਇਕ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਇਕ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਥੇ ਇਕ ਦਾ ਹੀ ਨਿਰੂਪਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਸਤਿਸੰਗ ਅਰਥਾਤ ਸੱਚਾ ਸੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਸਤਿਸੰਗ

ਵਿੱਚ ਗਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਯਸ਼, ਕੀਰਤੀ, ਉੱਚਤਾ ਆਦਿਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਥਹੁ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਕੇ ਚਿਤ ਵਿੱਚ ਹੁਲਾਸ ਉਪਜਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡ-ਬੀਤੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦਾ ਚਾਓ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੇ ਰਾਹ ਦੇ ਵਿਘਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਗੁਣ ਸਰਵਨ ਕਰੀਦੇ ਹਨ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਸ਼ਰਧਾ ਉਪਜਦੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸ਼ਰਧਾ ਵਧਦੀ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਪ੍ਰੇਮ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਵਧਦਾ-ਵਧਦਾ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਪੁਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ-

ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਨੀਦ ਭੂਖ ਕਹੁ ਕੈਸੀ
ਕਾਪੜੁ ਤਨਿ ਨ ਸੁਖਾਵਏ॥ (ਤੁਖਾਰੀ ਮਹਲਾ ੧, ਪੰਨਾ-੧੧੦੮)

ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਾਸ਼ਨਾ ਵਲੋਂ ਚਿਤ ਉਪਰਾਮ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ-

ਉਹ ਰਸੁ ਪੀਆ ਇਹ ਰਸੁ ਨਹੀ ਭਾਵਾ।੩੫॥ (ਪੰਨਾ-੩੪੨)

ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਵਲੋਂ ਚਿੱਤ ਦੀਆਂ ਬਿਰਤੀਆਂ ਉਪਰਾਮ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਮੀਪਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਹਾਲਤ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਜਾ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ, ਕਿ-

(ੳ) ਏਕ ਨਿਮਖ ਜੋ ਬਿਸਰੈ ਸੁਆਮੀ,
ਜਾਨਉ ਕੋਟਿ ਦਿਨਸ ਲਖ ਬਰੀਆ॥ (ਸਾਰਗ ਮਹਲਾ ੫,ਪੰਨਾ-੧੨੦੯)

(ਅ) ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ॥ (ਆਸਾ ਮ: ੧, ਪੰਨਾ-੯)

**ਸਤਿਸੰਗ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ-**

੧. ਜਿਹਾ ਕਿ ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਥਾ, ਵਾਰਤਾ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ।

੨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕਾਂਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਇਹ ਵੀ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਕਿ ਸਾਧੂ ਤੇ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਖੰਡੀ, ਦੰਭੀ, ਸਵਾਰਥੀ, ਕਾਮੀ ਤੇ ਲੋਭੀ ਹੀ ਥਾਂ ਥਾਂ ਅੱਡੇ ਜਮਾਈ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਸੱਚੇ ਸਾਧੂ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਕਠਿਨ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕਾਂਤ ਵਿੱਚ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਸਤਿਸੰਗ ਹੈ।

ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸ਼ੱਤਰੂ ਹੰਕਾਰ ਹੈ। ਗੁਪਿਆ ਛੌਡਿਆ

ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮਕਾਨ ਛੱਡੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਮੀਨ ਛੱਡੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀ, ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰ, ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ ਛੱਡੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਛੱਡਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਨਿਰ-ਜਨ ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ ਕੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਾਹਾਰੀ ਯੋਗੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ-ਬੱਧੀ ਸਮਾਧੀ ਲਗਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਹਦੇ ਚਿੱਤ ਦੀ ਨੁੱਕਰ ਵਿਚੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਦੀ ਹੈ-"ਓ! ਮੈਂ ਬੜਾ ਤਪੱਸਵੀ, ਮੇਰੇ ਜਿਹਾ ਤਿਆਗੀ, ਵੈਰਾਗੀ ਕੌਣ ਹੈ?"

ਹੰਕਾਰ, ਪ੍ਰਮਾਰਥੀ ਦਾ ਬੜੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਬੜੇ ਸੂਖਮ ਰੂਪ ਧਾਰ-ਧਾਰ ਕੇ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਯੋਗੀ ਇਹਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਤੇ ਉਪਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਅੰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਸਾਰਕ ਪਹਿਲੂ ਤੇ ਉਹਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਅਵਸਰ ਨਹੀਂ, ਪਰੰਤੂ, ਮੇਰੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਜਿਥੇ-

"ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਧ ਨਾਮੁ"

ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਲਾਹੁਣ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਸੇਵਾ ਕੀਤਿਆਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚ ਜਿਹੜੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੁਧਰਦਾ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪਉੜੀ ਹੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਸੁਣੋ, ਕਿੰਨੀ ਪਿਆਰੀ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਹੈ, ਕਿੰਨੀ ਮਧੁਰ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਕਿੰਨੀ ਮਨ ਮੋਹਨ ਵਾਲੀ ਲੈਅ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿੰਨੀ ਸਿਖਿਆ-ਭਰੀ ਸੱਦ ਹੈ ਕਿ-

ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਧ੍ਰਿਗੁ ਹਥ ਪੈਰ, ਹੋਰ ਨਿਹਫਲ ਕਰਣੀ। (ਵਾਰ ੨੭/੧੦)

ਹੋਰ ਬਚਨ ਹੈ-

ਜੇਤੇ ਜੀਅ ਤੇਤੇ ਸਭਿ ਤੇਰੇ, ਵਿਣੁ ਸੇਵਾ ਫਲੁ ਕਿਸੈ ਨਾਹੀ।। (ਪੰਨਾ-੩੫੪)

**ਸੇਵਾ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹੈ**- ਸੰਗਤ ਦੇ ਜੋੜੇ ਝਾੜਨੇ, ਬਰਤਨ ਸਾਫ਼ ਕਰਨੇ, ਝਾੜੂ ਦੇਣਾ, ਪੱਖਾ ਫੇਰਨਾ, ਪਾਣੀ ਢੋਣਾ, ਲੰਗਰ ਲਈ ਲੱਕੜਾਂ ਲਿਆਉਣੀਆਂ, ਰੋਗੀਆਂ ਦੀ ਦਵਾ-ਦਾਰੀ, ਸਤਿਸੰਗ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਸਰਵੋਤਮ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਉਤਰਦੀ ਹੈ, ਹੰਕਾਰ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਵਧਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ, ਹਰ ਘਟ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰੀਂ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਸੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਦਾ ਰੰਗ ਲਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਜਿਸਹਿ ਪਰਾਪਤਿ ਸਾਧਸੰਗੁ॥

ਤਿਸੁ ਜਨ ਲਾਗਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਰੰਗੁ॥

ਤੇ ਬੰਧਨ ਤੇ ਭਏ ਮੁਕਤਿ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੮੧)

ਅਤੇ-

ਸਾਧਸੰਗਿ ਮਲੁ ਲਾਥੀ॥

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਭਇਓ ਸਾਥੀ॥ (ਪੰਨਾ-੬੨੫)

ਮੇਰੇ ਦੋ ਜਹਾਨ ਦੇ ਰਖਿਅਕ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਤਿਸੰਗ ਨੂੰ ਸਿਰ ਕਰਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਤੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ, ਕਿ-

ਗੁਣ ਗਾਵਤ ਮਨੁ ਹਰਿਆ ਹੋਵੈ॥

ਕਥਾ ਸੁਣਤ ਮਲੁ ਸਗਲੀ ਖੋਵੈ॥ (ਪੰਨਾ-੧੦੪)

ਸਤਿਸੰਗ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਕੀਰਤਨ ਸਰਵਨ ਦਾ ਹੈ; ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਤੇ ਸੁਣਨ ਦੇ ਨਾਲ ਮਨ ਇਕਾਗਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਉਪਜਦੀ ਤੇ ਲਿਵ ਦੀ ਤਾਰ ਜੁੜਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ-

ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਸੁਣੈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਗਾਵੈ॥

ਤਿਸੁ ਜਨ ਦੂਖੁ ਨਿਕਟਿ ਨਹੀ ਆਵੈ॥੨॥ (ਪੰਨਾ-੧੯੦)

ਸਾਰੇ ਯੋਗਾਚਾਰਯਾਂ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਯੋਗ ਕਿਰਿਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਜਦ ਤੱਕ ਯੋਗੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੰਬਧੀ ਪ੍ਰੇਮ ਉਤਪੰਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਦ ਤੱਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ ਤੇ ਯੋਗ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਵਿਅਰਥ ਅਤੇ ਨਿਸਫਲ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਬੜੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਹੈ-

ਸਾਚੁ ਕਹੌਂ ਸੁਨ ਲੇਹੁ ਸਭੈ,

ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ

ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਪਾਇਓ॥੯॥ (ਸਵੱਈਏ ਪਾ: ੧੦)

ਜੇ ਕਦੀ ਯੋਗ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣਾ ਹੀ ਸਰਵਥਾ ਗੁਣਕਾਰੀ ਤੇ ਸੁਖਦਾਈ ਹੈ। ਵਾਧੂ ਝਮੇਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ?

ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਘੋੜਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜਿਸ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ-ਯਾਤਰਾ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਜੇ ਘੋੜਾ ਦੁਬਲਾ ਪਤਲਾ ਜਾਂ ਰੋਗੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਦ ਯਾਤਰਾ ਕਸ਼ਟਾਂ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗੀ। ਜੇ ਘੋੜਾ ਅਰੋਗ ਤੇ ਸਰੀਰ ਕਰਕੇ ਤਕੜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤਦ ਯਾਤਰਾ ਸੁਖੈਨਤਾ ਨਾਲ ਮੁੱਕੇਗੀ। ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਸਿੱਖ, ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਘੋੜੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਮੰਤਵ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ।

ਸਿੱਖ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਨਾਸਵੰਤ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸੋਂ ਜਿੰਨਾ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਤੇ ਵਧੀਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਕੰਮ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਏ, ਉਨਾ ਹੀ ਲਾਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਕਦੇ ਬੇਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਹੱਥ ਉਹਦੇ ਕਾਰ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਵੱਲ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੀਭਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿੱਚ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਡੇਰੇ ਮੇਰੇ ਵੇਖਣ ਵਿੱਚ ਆਏ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਵਾਰਸ਼ਕ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਹੰਤ ਆਪਣੀ ਹੱਥੀਂ ਰੱਸੀਆਂ ਵੱਟ ਕੇ ਉਦਰ ਪੂਰਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਰਾਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਹਿਰ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਹਰਾਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਜਦ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਸੁੱਤੀ ਘਰਾੜੇ ਮਾਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਜਾਗਦਾ ਹੈ, ਸੌਚ, ਦਾਤਣ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ 'ਗ੍ਰਿਹ' ਨੂੰ 'ਬਨ ਸਮਸਰ' ਕਰ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰੋ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਹਲ ਦੀ ਹੱਥੀ (ਮੁੰਨਾ) ਫੜ ਕੇ ਟੁਰਦਾ, ਮੁਖ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ:-

ਜਿਹ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਛਤੀਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਖਾਹਿ॥

ਤਿਸੁ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਰਖੁ ਮਨ ਮਾਹਿ॥ (ਪੰਨਾ-੨੬੯)

ਸਿੱਖ, ਹੱਟੀ 'ਤੇ ਤੱਕੜੀ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਇਕ ਪਲੜੇ ਵਿੱਚ ਵਸਤ ਹੈ ਦੂਜੇ 'ਤੇ ਵੱਟੇ ਹਨ, ਇਕ...ਦੋ....ਅੱਠ.....ਦਸ.....ਬਾਰਾਂ, ਤੇਰਾਂ, ਤੇਰਾਂ; ਤੇਰਾ, ਤੇਰਾ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਆਪਾ ਵਿਸਾਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਨੌਕਰ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਮਾਲਕ ਦੀ ਚਾਕਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦਿਲ ਕਰ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ, ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਰੱਥ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਰਥਵਾਨ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਰੱਥ ਦੀ ਓਨੀ ਹੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਕਰਦਾ ਹੈ,

ਜਿਸ ਨਾਲ ਰੱਥ ਬਣਿਆ ਰਹੇ, ਇਹ ਕੰਮ ਦੇਂਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ-ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਕਰ ਸਕੇ।

ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਇਸਤਰੀ, ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਵਿਰੱਕਤ ਹੈ। ਕਾਰ-ਵਿਉਹਾਰ ਕਰਦਾ ਤਿਆਗੀ ਹੈ। ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਤਲਵਾਰ ਫੜੀ ਹੈ, ਜਾਬਰਾਂ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਅਨਾਥਾਂ ਤੇ ਨਿਆਸਰਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਖ਼ੂਨ ਦੀ ਨਦੀ ਵਗਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਅਹਿੰਸਕ ਹੈ, ਤਲਵਾਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਵਿਰਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਸਿਰ ਕੱਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਿਰ ਤਲੀ 'ਤੇ ਰੱਖ ਤੇਗ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਮਾਧੀ ਅਖੰਡਾਕਾਰ ਹੈ। **ਇਹਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਕਹਿਣਾ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਅਨਿਆਏ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਾਰ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਇਹ ਢਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹਦੀ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਚਮਕ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਲਿਸ਼ਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖ਼ੂਨ ਨਾਲ ਲਿਬੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹਮਦਰਦੀ ਦੀ ਆਭਾ ਡਲ੍ਹਕਦੀ ਹੈ।**

ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ, ਧਰਮ-ਬੀਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਹਾਰਦਾ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਹਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸਹਾਰਦਾ। ਕਰਮ-ਬੀਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਦਾ ਜੀਵਨ ਧਰਮ ਉਪਕਾਰ ਹੈ, ਜਿੰਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਸਿੱਖ 'ਆਤਮ-ਗਿਆਨ' ਵਿੱਚ ਉੱਚਾ ਹੈ, ਓਨਾ ਹੀ ਉਹ ਉਪਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉੱਚਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ, ਉਹ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ, ਪਹਿਰਦਾ ਹੈ, ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ। ਜੀਊਂਦਾ ਹੈ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਤੇ ਜੇ ਮਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ। ਇਸ ਨੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਕਦਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਗੁਰੂ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਮੇਰੀ' ਕਹਿ ਸਕੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਸਮਝ ਕੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿੱਚ ਵਰਤਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ-

ਕਬੀਰ ਮੇਰਾ ਮੁਝ ਮਹਿ ਕਿਛੁ ਨਹੀ, ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੈ ਸੋ ਤੇਰਾ॥
ਤੇਰਾ ਤੁਝ ਕਉ ਸਉਪਤੇ, ਕਿਆ ਲਾਗੈ ਮੇਰਾ ॥੨੦੩॥
(ਪੰਨਾ-੧੩੭੫)

ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਤਮ-ਵੇਤਾ ਸਿੱਖ ਦਾ ਕਰਤੱਵਜ ਇਹ ਹੈ-

ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ॥ (ਪੰਨਾ-੨੭੩)

ਉਸ ਯੋਗ ਦੇ ਸਾਧਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਤੇ ਕਦਮ-ਕਦਮ 'ਤੇ ਬੀਮਾਰੀਆਂ ਦਾ ਭੈ ਪੱਲਾ ਫੜੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਕੀ ਹੋਈ,

ਫਿਰ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਦ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ-ਸਰੀਰਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾ ਪਹਿਲੇ ਵਰਗੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਰਹੀ ਹੈ, ਨਾ ਬਲ। ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ? ਕੋਈ ਕਰੇ ਵੀ ਕਿਉਂ? ਜੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿੱਚਦੀ ਕੱਢ ਕੇ ਤੇ ਇਕ ਬੜਾ ਲੰਮਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਮਾਰਗ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣੀ ਹੈ, ਤਦ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਧਾਰਨ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਜਿਥੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ-

ਜਪ ਤਪ ਸੰਜਮ ਹਰਖ ਸੁਖ, ਮਾਨ ਮਹਤ ਅਰੁ ਗਰਬ॥
ਮੂਸਨ ਨਿਮਖਕ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਿ, ਵਾਰਿ ਵਾਰਿ ਦੇਉ ਸਰਬ॥੫॥
(ਪੰਨਾ-੧੩੬੪)

ਯੋਗ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਫਰਜ਼ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਤਰ-ਦਾਤਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੁੜਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਘਰ-ਬਾਰ ਛੱਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰ-ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ, ਸਮਾਜ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਵਿੱਚ ਰਹੋਗੇ, ਕਰਤੱਵ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਤਰ-ਦਾਤਾ ਸਮਝ ਕੇ ਨਿਯਮ ਪਾਲਣ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਯੋਗ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਬਲ ਤੇ ਬੁੱਧੀ-ਮਤਾ, ਦੇਸ਼ ਤੇ ਕੌਮ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਆਪਣਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਕੇ ਇਸ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏਗਾ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰਹੁ-ਰੀਤ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਇਕ ਤੁਕ ਵਿੱਚ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਹੈ:

"ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਦਾਨੁ ਇਸਨਾਨੁ॥"

ਜਿਸ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁੱਖ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਕਰਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਰਤੱਵ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ-

'ਨਾਮ' 'ਦਾਨ' ਤੇ 'ਇਸ਼ਨਾਨ'

ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕੰਮ ਹੈ ਇਸ਼ਨਾਨ-

ਕਰਿ ਇਸਨਾਨੁ ਸਿਮਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਅਪਨਾ,
ਮਨ ਤਨ ਭਏ ਅਰੋਗਾ॥ (ਪੰਨਾ-੬੧੧)

ਇਸ਼ਨਾਨ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ: ਪਹਿਲਾ ਸਰੀਰਕ, ਦੂਜਾ ਮਨ ਦਾ ਤੇ ਤੀਜਾ ਆਤਮਕ।

**ਸਰੀਰਕ–**

ਗੁਰਸਿੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉੱਠੇ, ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੇ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਲਈ ਤਲਾਅ ਨਾਲੋਂ ਖੂਹ ਦਾ ਤੇ ਖੂਹ ਨਾਲੋਂ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਯੂ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਠੰਢੇ, ਤਾਜ਼ਾ ਜਾਂ ਗਰਮ ਜਲ ਨਾਲ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰੋ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਆਲਸ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਅਰੋਗ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਏਗਾ। ਸਰੀਰ ਵਾਂਗ ਬਸਤਰ ਵੀ ਸਵੱਛ ਰੱਖੋ। ਗਰਮੀ, ਸਰਦੀ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗਰਮੀ ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਬਚਾਵੋ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੱਠ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

**ਮਨ–**

ਮਨ ਦੀ ਮੈਲ ਬੁਰੀਆਂ ਵਾਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਮੰਦੇ ਵਿਕਾਰ ਹਨ, ਸੋ ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਹੋ ਸਕੇ ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰੋ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁਰਾ ਨਾ ਚਿਤਵੋ। ਮਨ ਰੂਪੀ ਪਸ਼ੂ ਪਰ-ਧਨ ਤੇ ਪਰ-ਇਸਤਰੀ ਰੂਪੀ ਹਰਿਆਵਲ ਨੂੰ ਵੇਖ ਉਹਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਵੈਰਾਗ ਦੀ ਲੱਕੜ ਇਹਦੇ ਗਲੇ ਵਿੱਚ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਈਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਖਿੰਡੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਨਾ ਮਨ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ।

**ਆਤਮ ਇਸ਼ਨਾਨ–**

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਹੈ, ਕਿ–

ਨਾਨਕ ਮੇਰੁ ਸਰੀਰ ਕਾ, ਇਕੁ ਰਥੁ ਇਕੁ ਰਥਵਾਹੁ॥

(ਪੰਨਾ-੪੭੦)

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਘੋੜਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਘੋੜਸਵਾਰ, ਘੋੜਾ ਹੋਰ ਹੈ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਰ, ਘੋੜਾ ਤੇ ਸਵਾਰ ਇਕ ਨਹੀਂ, ਦੋ ਵੱਖੋ-ਵੱਖ ਜੀਅ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰੀਰ ਰੱਥ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮਾ ਇਹਦਾ ਰਥਵਾਨ।

ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਅੱਡ ਚੀਜ਼ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਬੁੱਧ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਚਿੱਤ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਮਨ ਨਹੀਂ, ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹਾਂ, ਸਾਖੀ ਰੂਪ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸਤਯਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਹਾਂ, ਰਾਮ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਹਾਂ। ਇੰਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦ੍ਵੈਤ ਭਾਵ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਤੇ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਅਲੇਪ ਹੋਣਾ ਆਤਮਿਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਹੈ।

**ਦਾਨ–**

ਦਾਨ ਵੀ ਤਿੰਨ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ :

ਸਰੀਰ,

ਮਨ

ਤੇ

ਆਤਮਾ ਕਰ ਕੇ।

**ਸਰੀਰ–**

ਸਤਿਸੰਗ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਜਾਂ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਤੇ ਪਿਆਸਿਆਂ ਨੂੰ ਜਲ ਪਿਲਾਉਣਾ, ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਣਾ, ਪੱਖਾ ਕਰਨਾ, ਝਾੜੂ ਦੇਣਾ, ਰੋਗੀਆਂ, ਬ੍ਰਿਧਾਂ, ਯਤੀਮਾਂ, ਅਨਾਥਾਂ, ਵਿਧਵਾ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਣੀ, ਕੱਪੜਾ ਰੋਟੀ ਆਦਿਕ ਦੇਣਾ। ਸਰੀਰ ਦਾ ਦਾਨ ਹੈ।

**ਮਨ–**

ਮਨ ਦਾ ਦਾਨ–ਜੀਵ ਮਾਤਰ ਦਾ ਭਲਾ ਚਿਤਵਨਾ ਬੁਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਭਲਿਆਈ ਕਰਨੀ, ਕੁਟਲਾਂ, ਹੰਸਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਦਾਨ ਵਿਦਿਆ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਦਾਨ ਆਤਮ–ਵਿਦਿਆ ਵਿੱਚ ਲਗਾ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਅੰਨ ਕੱਪੜਾ ਆਦਿਕ ਦਾਨ ਖੁੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਤਮ–ਵਿਦਿਆ ਦਾ ਦਾਨ ਨਿਖੁੱਟ ਹੈ, ਇਹ ਮੁਕਤ ਪਦ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਭ ਦਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੈ, ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਾਨ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।

**ਆਤਮ ਦਾਨ–**

ਨਰਿਛਤ ਹੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਇਹ ਤਨ, ਧਨ, ਐਸ਼ਵਰਯ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਲੋਂ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋ ਜਿਥੇ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਦਿੱਤਿਆਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭਾਰ ਹੌਲਾ ਹੋਵੇ, ਦੁਖ ਤੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਘਟੇ, ਸੁਖ ਤੇ ਅਨੰਦ ਵਧੇ, ਉਥੇ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਦੇ ਦੇਣਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਲੱਗਿਆਂ ਹੰਗਤਾ ਤੇ ਮਮਤਾ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲਿਆਉਣੀ।

ਤੇਰੋ ਕੀਆ ਤੁਝਹਿ ਕਿਆ ਅਰਪਉ......॥

(ਪੰਨਾ–੬੯੪)

ਦੇ ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣੇ। ਆਤਮ ਦਾਨ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮ–

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਆਰ ਹੈ ਤੇ ਪਿਆਰ ਸਰੂਪ ਹੋ ਕੇ 'ਜਤ੍ਰ ਤਤ੍ਰ ਦਿਸਾ ਵਿਸਾ' ਵਿੱਚ ਅਨੁਰਾਗ ਹੋ ਕੇ ਫੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿੱਚ ਸੁਖ ਅਨੰਦ ਤੇ ਕਲਿਆਣ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਹੈ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਅਗਮ ਤੇ ਅਗੋਚਰ, ਉਹਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋਵੇ? ਹਿੰਦੂ ਸ਼ਾਸਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਢੰਗ 'ਯੋਗ' ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਹਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਇਕ ਮਾਤਰ ਸਾਧਨ 'ਨਾਮ-ਜਪ' ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦੱਸਿਆ ਇਹ ਰਾਹ ਨਿਸ਼ਕੰਟਕ ਹੈ, ਨਿਡਰਤਾ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਿੰਤਤਾ ਦਾ ਹੈ, ਗਾਡੀ-ਰਾਹ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਤੁਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ 'ਧੇਯ' 'ਤਤ' ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿੱਧ ਨਾਮ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਹੈ, ਇਹ ਤਾਰਕ ਮੰਤਰ ਹੈ, ਸਿੱਧ ਹੈ ਤੇ ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਢੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਠਦੇ-ਬੈਠਦੇ, ਤੁਰਦੇ-ਫਿਰਦੇ, ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ, ਪਰ ਫਿਰ ਇਹ ਜ਼ਬਾਨ 'ਤੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇਸ ਨਾਮ ਦਾ ਰਟਨ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏਗਾ। ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਵੱਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਿਉਂ-ਤਿਉਂ ਬੁੱਧੀ ਆਤਮ-ਵਿਸ਼ੇਣੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਨ ਵਿੱਚ ਸਫਾਈ ਤੇ ਇਕਾਗਰਤਾ ਆਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਤਕ ਪੁਚਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਮੇ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਨਾਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਚੁਬੱਚਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸ਼ੁੱਧ, ਸਾਫ ਤੇ ਸੁਥਰਾ ਪਾਣੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਸੁਤੇ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਵਿੱਚ ਹਨ। ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਾ ਮਨ ਤੋਂ ਈਸ਼ਵਰ ਨਾਲ ਤੇ ਤਨ ਤੋਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਈਸ਼ਵਰ ਨਾਲ ਜੋੜ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸ਼ਕਤੀ ਸੰਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਲਈ ਬੈਠੋ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਬੈਠਾ ਸਮਝੋ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਰੇਮ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਵੀ ਭੂਤ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਧਾਰਾ ਵਾਹਕ ਰੂਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਨਾਮ-ਜਪ ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾਲ ਲਗਾ ਦੇਵੋ, ਇਹ ਹੀ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਜਪ ਹੈ।

ਨਾਮ-ਜਪ ਹੀ ਇਕ ਅਜੇਹਾ ਮਾਰਗ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਵ ਮਾਤਰ ਲਈ ਸੁਖਕਾਰੀ ਹੈ,

ਇਹਦੇ ਸਾਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ, ਇਹ ਰਾਜ ਪਥ ਤੇ ਗਾਡੀ ਰਾਹ ਹੈ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਹਰ ਕੋਈ ਨਿਡਰ ਹੋ ਕੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

'ਨਾਮ ਜਪ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸੁਗਮ ਸਾਧਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕਠਿਨਾਈ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਖਰਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਕਠੋਰ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ। ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਕਰੜਾਈ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਚਾਹੋ, ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਚਾਹੋ ਜਪ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਹਿਜ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੈ।

ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ, ਉਠਦੇ-ਬੈਠਦੇ, ਕਰਦੇ-ਧਰਦੇ, ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ, ਸੌਂਦੇ-ਜਾਗਦੇ ਅਤੇ ਤੁਰਦੇ-ਫਿਰਦੇ ਜਪ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ।

ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਮਾਤਰ ਬੜਾ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨਾਮ-ਜਪ ਹੋਵੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੋਵੇ, ਉਹਦੀ ਅਪਾਰ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰ ਕੇ ਗਦ-ਗਦ ਹੋ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਸਰੇਸ਼ਟ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਲਈ 'ਨਾਮ-ਜਪਣ' ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਸਾਧਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਾਧਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਗਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸਤਯ ਹੈ-

ਅਬ ਕਲੂ ਆਇਓ ਰੇ॥ ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਬੋਵਹੁ ਬੋਵਹੁ॥
ਅਨ ਰੂਤਿ ਨਾਹੀ ਨਾਹੀ॥ ਮਤੁ ਭਰਮਿ ਭੂਲਹੁ ਭੂਲਹੁ॥ (ਪੰਨਾ-੧੧੮੫)

ਉੱਪਰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ 'ਪ੍ਰਵਾਨ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਉਦਾਸ' ਦੀ ਹੈ, ਇਹ ਹੀ ਮਰਯਾਦਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਯੋਗੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਵਿੱਚ ਜੇਹੜਾ ਫਰਕ ਹੈ, ਉਹਨੂੰ ਥੋਹੜੇ ਤੋਂ ਥੋਹੜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ-

ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਯੋਗੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ-ਸਾਗਰ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਦਿਆਂ ਤੇ ਗੋਤੇ ਖਾਂਦਿਆਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਲਾਉਣਾ ਤੇ ਆਪ ਉਧਰਨਾ ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹੈ-

ਤਿਨ ਕਾ ਖਾਧਾ ਪੈਧਾ ਮਾਇਆ ਸਭੁ ਪਵਿਤੁ ਹੈ ਜੋ ਨਾਮਿ ਹਰਿ ਰਾਤੇ॥
ਤਿਨ ਕੇ ਘਰ ਮੰਦਰ ਮਹਲ ਸਰਾਈ ਸਭਿ ਪਵਿਤੁ ਹਹਿ,
ਜਿਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸੇਵਕ ਸਿਖ ਅਭਿਆਗਤ ਜਾਇ ਵਰਸਾਤੇ॥

ਤਿਨ ਕੇ ਤੁਰੇ ਜੀਨ ਖੁਰਗੀਰ ਸਭਿ ਪਵਿਤੁ ਹਹਿ,

ਜਿਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਖ ਸਾਧ ਸੰਤ ਚੜਿ ਜਾਤੇ॥

ਤਿਨ ਕੇ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਾਰਜ ਸਭਿ ਪਵਿਤੁ ਹਹਿ,

ਜੋ ਬੋਲਹਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਹਰਿ ਸਾਤੇ॥

ਜਿਨ ਕੈ ਪੋਤੈ ਪੁੰਨੁ ਹੈ ਸੇ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਪਹਿ ਜਾਤੇ॥ ੧੯॥

(ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ, ਮਹਲਾ ੪-੬੪੮)

ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਵੰਡਾਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਦ ਕਿਸੇ ਰੱਬ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਜਾਂ ਲੋੜਵੰਦ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਛਿੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਭੁੱਖੇ ਲਈ ਰੋਟੀ, ਪਿਆਸੇ ਲਈ ਪਾਣੀ, ਨੰਗੇ ਲਈ ਕੱਪੜਾ, ਫੱਟੜ ਲਈ ਮਰਹਮ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂ ਲਈ ਨਾਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵੈਦ ਹੋ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਉਹਦਾ ਆਪਣਾ ਆਪ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੁਛ ਕਰੇ। ਉਹ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ, ਪਹਿਰਦਾ ਹੈ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ, ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ, ਉਹ ਸੜਦਾ ਹੈ ਬਿਗਾਨੀ ਅੱਗੇ, ਮਰਦਾ ਹੈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਵਾਲਣ ਲਈ ਤੇ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲੋਂ ਸੁੱਤਿਆਂ ਤੇ ਡਿੱਗਿਆਂ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣ ਲਈ।

ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਸਿੱਖ ਦਾ ਸਰੀਰ ਜਿਥੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਵਿੱਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਉਹ ਮਨ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਅਹਿਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰੀਤ-ਤਾਰ ਵਿੱਚ ਪਰੋਤਾ ਹੋਇਆ ਦਮ-ਬ-ਦਮ ਉਸ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਹੈ ਤੇ ਉਹਦਾ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਆਤਮ ਸੰਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ-

ਪਾਠੁ ਪੜਿਓ ਅਰੁ ਬੇਦੁ ਬੀਚਾਰਿਓ,

ਨਿਵਲਿ ਭੁਅੰਗਮ ਸਾਧੇ॥

ਪੰਚ ਜਨਾ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਛੁਟਕਿਓ,

ਅਧਿਕ ਅਹੰਬੁਧਿ ਬਾਧੇ॥ ੧॥

ਪਿਆਰੇ ਇਨ ਬਿਧਿ ਮਿਲਣੁ ਨ ਜਾਈ,

ਮੈ ਕੀਏ ਕਰਮ ਅਨੇਕਾ॥

ਹਾਰਿ ਪਰਿਓ ਸੁਆਮੀ ਕੈ ਦੁਆਰੈ,

ਦੀਜੈ ਬੁਧਿ ਬਿਬੇਕਾ ॥ ਰਹਾਉ॥

ਮੋਨਿ ਭਇਓ ਕਰ ਪਾਤੀ ਰਹਿਓ,

ਨਗਨ ਫਿਰਿਓ ਬਨ ਮਾਹੀ॥

ਤਟ ਤੀਰਥ ਸਭ ਧਰਤੀ ਭ੍ਰਮਿਓ,

ਦੁਬਿਧਾ ਛੁਟਕੈ ਨਾਹੀ॥੨॥

ਮਨ ਕਾਮਨਾ ਤੀਰਥ ਜਾਇ ਬਸਿਓ,

ਸਿਰਿ ਕਰਵਤ ਧਰਾਏ॥

ਮਨ ਕੀ ਮੈਲੁ ਨ ਉਤਰੈ ਇਹ ਬਿਧਿ,

ਜੇ ਲਖ ਜਤਨ ਕਰਾਏ॥੩॥

ਕਨਿਕ ਕਾਮਿਨੀ ਹੈਵਰ ਗੈਵਰ,

ਬਹੁ ਬਿਧਿ ਦਾਨੁ ਦਾਤਾਰਾ॥

ਅੰਨ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਮਿ ਬਹੁ ਅਰਪੇ,

ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਹਰਿ ਦੁਆਰਾ॥੪॥

ਪੂਜਾ ਅਰਚਾ ਬੰਦਨ ਡੰਡਉਤ,

ਖਟੁ ਕਰਮਾ ਰਤੁ ਰਹਤਾ॥

ਹਉ ਹਉ ਕਰਤ ਬੰਧਨ ਮਹਿ ਪਰਿਆ,

ਨਹ ਮਿਲੀਐ ਇਹ ਜੁਗਤਾ॥੫॥

ਜੋਗ ਸਿਧ ਆਸਣ ਚਉਰਾਸੀਹ,

ਏ ਭੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਹਿਆ॥

ਵਡੀ ਆਰਜਾ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜਨਮੈ,

ਹਰਿ ਸਿਉ ਸੰਗੁ ਨ ਗਹਿਆ॥੬॥

ਰਾਜ ਲੀਲਾ ਰਾਜਨ ਕੀ ਰਚਨਾ,

ਕਰਿਆ ਹੁਕਮੁ ਅਫਾਰਾ॥

ਸੇਜ ਸੋਹਨੀ ਚੰਦਨੁ ਚੋਆ,

ਨਰਕ ਘੋਰ ਕਾ ਦੁਆਰਾ॥੭॥

ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਹੈ,

ਸਿਰਿ ਕਰਮਨ ਕੈ ਕਰਮਾ॥

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਤਿਸੁ ਭਇਓ ਪਰਾਪਤਿ,

ਜਿਸੁ ਪੁਰਬ ਲਿਖੇ ਕਾ ਲਹਨਾ॥੮॥

ਤੇਰੋ ਸੇਵਕੁ ਇਹ ਰੰਗਿ ਮਾਤਾ॥

ਭਇਓ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਦੀਨ ਦੁਖ ਭੰਜਨੁ,

ਹਰਿ ਹਰਿ ਕੀਰਤਨਿ ਇਹੁ ਮਨੁ ਰਾਤਾ॥ ਰਹਾਉ ਦੂਜਾ॥੧॥੩॥

(ਸੋਰਠਿ ਅਸਟਪਦੀਆ ਮ: ੫, ਪੰਨਾ-੬੪੧)

***

"ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਇਹ ਲਲਕਾਰ ।
ਸਾਬਤ ਸੂਰਤ ਸਿਰ ਦਸਤਾਰ।"

"ਆਗਿਆ ਭਈ ਅਕਾਲ ਕੀ, ਤਬੈ ਚਲਾਇਓ ਪੰਥ,
ਸਭ ਸਿੱਖਨ ਕੋ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਮਾਨਿਓ ਗ੍ਰੰਥ"

ਰਹਿਣੀ ਰਹੈ ਸੋਈ ਸਿੱਖ ਮੇਰਾ ।
ਵਹ ਠਾਕੁਰ ਮੈਂ ਉਸ ਕਾ ਚੇਰਾ ॥